

CİHAN TARİHİNİN YENİ İMAJI

HANS FREYER*

Tabiat hakkındaki imajımız, yani müşahhas görüşümüz, XX. yüzyılın başından beri tamamiyle şekil değiştirdi. Tabiat ilimlerinde, ve en ziyade teorik fizikte, Werner Heisenberg'in dediği gibi, "temeller değişti", klâsik fizik ile klâsik kozmolojinin karşısına, yeni bir tabiat imajı çıkarılmıştır ki, bu imaj, henüz tamamen işlenmiş olmamakla beraber, temelleri bugün sağlam olarak mevcuttur. Acaba şimdi, tarihî ilimlerin temellerinde de buna benzer bir değişme gerçekleşmekte midir, soruşu, akla yakındır; bence bu değişme, gerçek bir olaydır.

Şu var ki, tarih alanında yeni tarzda düşünüş, fizik alanında olduğu gibi dramatik bir şekilde meydana gelmemiş ve kendini belirli münferit keşifler ve teorik tasarımlarda apaçık göstermemektedir. Bu değişme, daha ziyade, teker teker tarihî ilimlerdeki dallı budaklı araştırmalarda gerçekleşmektedir. Tabii, klâsik fizikten bahsettiğimiz gibi, bugün, Aydınlanma çağında kurulmuş, sonra Klâsik ve Romantik çağlarda derinleştirilmiş ve XIX. yüzyılın başında iyice işlenmiş olan Cihan tarihini "Klâsik" diye vasıflandırabiliriz. İşte bunun karşısında, yeni bir Cihan tarihi imajı, gittikçe daha büyük bir seçiklikle belirmektedir.

Aydınlanma çağı, Cihan tarihinde, savaştan, yükselen, kendini kabul ettiren ve sonunda zafere ulaşan *aklın* tarihini görüyordu. Onun için insanlığın hedefi, yeryüzündeki işlerini akla uygun bir şekilde düzenlemekten ibaretti. Tarihin kuruluş kanunu onun gözünde, sürekli bir ilerleme ile basamak basamak bu hedefe ulaşmaktı. Cihan tarihi, insanlığın, aklı alın-yazısını gerçekleştirmek için gittiği yoldu. Tarihin mânası buydu. O zaman işte, bu noktadan hareket edilerek bütün Cihan tarihinin bir imajı elde edilebilmiştir.

XIX. yüzyılda İdealist felsefe, Romantik çağ ve mânevi ilimlerde tarihî okul, Aydınlanma'yı bazı sert tenkitlere tâbi tutmuş, fakat Cihan tarihinin aklın tarihi olduğu görüşünü, bu temel görüşü, esas itibarıyla muhafaza etmişlerdir. Mamafih buna bir çok yeni düşünceler, her şeyden önce: her kavimde, her devirde insanın mâkullüğü yeni yeni ifade şekilleri bulduğu, daima yeni yaratmalar için hamleler yaptığı ve insanlığın tam muhtevasının ancak bu hamlelerin bütün türlülüğü sayesinde ifade edileceği düşüncesini katmışlardır. Fakat burada da tarih, bir tek insanlığın bir tek yolu sayılmaktadır. Bu görüşe göre, insanlığın belirli birer şeklinin canlandığı çağlar ve kültürler, bir altın zincir teşkil ederler; bu çağlar

* Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde verilmiş olan derslerin başındaki giriş dersi. - Mart 1954.

ve kültürler, meşale koşusunda koşucuların birbiri ardı sıra meşaleyi devir alıp vermeleri gibi, ardarda gelirler.

Cihan tarihinin klâsik imajında, insanlığın üç büyük devresi olarak, Eski Doğu, Klâsik İlkçağ (Antik çağ) ve Batı kabul olunmaktadır. Bunların birbiri ardı sıra gelmesi, insan hayatı yahut günün akışı, yahut da mevsimlerin birbirini kovalaması benzetmeleri ile kavranmaktadır. Eski Doğu, zihnin sabah şafağı, yahut insanın çocukluğudur; Antik çağ, insanlığın gençliği, ilkbaharı, güneşli sabahıdır; Batı, öğle vakti, erkeklik çağı, olgunluğudur; ve Yeni çağla en Yeni çağ, çok kere insanlığın akşamı, güzü, yahut ihtiyarlığı olarak sembolleştirilmektedir. Hegel'in dediği gibi, Doğu'da Cihan tarihinin güneşi doğar, Batı'da batar. Bu imajla Cihan tarihi, içinde her şeyin belirli bir yeri bulunan bir tek ömür, bir tek gün, bir tek süreç olarak en açık şekilde karakterlenmiştir.

XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl tarih ilmi üzerindeki çalışmalarda, Ranke'nin büyük eserinde hâlâ yaşamakta olan bu klâsik tarih imajı çözülmüştür. Bunun karşısına yeni bir tarih imajı çıkmaktadır: Eskisinden çok daha "mu'dil", bir tek birlik formülü ile kavranamıyan, günün akışı yahut mevsimler gibi basit bir imajla sembolleşemiyen, fakat son on-yıllarda keşfedilmiş tarih olaylarıyla akla yakın, hattâ zaruri olmuş olan bir imaj! —Yeni tarih imajı da birtakım teorik "konstrüksiyon"lardan çıkmış değildir, aksine, belirli tecrübelerle akla yakın, hattâ zaruri olmuştur. Demek ki modern tarih felsefesi, ancak, tarih olayı araştırmaları ile sıkı sıkıya bağlı olarak mümkündür; nasıl ki modern tabiat felsefesi de ancak fizik ve biyoloji tecrübelerinin fevkalâde yakınında var olabilir.

Klâsik tarih imajının çözülmesi nasıl mümkün oldu? Olaylar alanından ne gibi keşifler bizi Aydınlanma ile Humanizma'nın insanlığın *bir* yolu olarak çok etkili bir şekilde çizdikleri Cihan tarihi imajını tadil etmeye zorlamıştır? XIX. yüzyılın ortalarından ve bilhassa yüzyılımızın başından beri tarihte görüp kavrayabildiğimiz zaman parçası çok genişlemiştir. Goethe şöyle diyordu: "Kim ki üçbin yılın hesabını vermekten âcizdir, o karanlıkta görgüsüz kalır, ancak günü gününe yaşayabilir". Demek ki Goethe, zamanının tarih ilmine tamamen uygun durumdaydı. Bu ilim için gerçekten, Milâttan önce aşağı yukarı 1200 yılına kadarki zaman aydınlıktı: İsrail kavminin kavranabilen tarihi buralarda başlıyordu; Yunan tarihinin yarı-efsanelik olan, fakat çekirdeği tespit edilmiş bulunan başlangıcı da bu tarihlerde idi. Ondan önce kavimlerin efsaneleri, Myt-hos'ları vardı; bunlar derin manalı olmakla beraber, tarih olayı olarak kavranabilir değildi.

Görülüp kavranabilen bu üçbin yıllık Cihan tarihi, şimdi bizim için en aşağı iki misline çıkmıştır. Bugün muhakkak olarak, Milâttan önce 2. ve 3. binyılları hesaba katmamız gerekir; 4. binyılı da geniş ölçüde alabiliriz. Hattâ görüş alanının genişlemesi çok daha büyük ölçüde olmuştur. Zira Prehistorya ilmi, her türlü yazı geleneklerinden önce gelen,

fakat maddi kalıntılar sayesinde ve modern metodlarla büyük bir kısmı zaman bakımından tarihlenmeye dahi elverişli kılınmış bulunan bin-yılları, hattâ onbin-yılları meydana çıkarmıştır.

Toprak altında kalmış kültürleri meydana çıkararak hafriyatçı kazması, bu zamana kadar okunamıyan yazı sistemlerinin okunması, sonra, yazısız alanlara da nüfuz etmeyi mümkün kılan mukayeseli dil ilmi metodları, tarihî görüş alanının genişlemesine yardım etmiştir. Düşününüz ki Mısır hiyeroglifleri ile Babil-Asur çivi yazısının deşifre edilmesi, esas itibariyle XIX. yüzyılın başında başlamış, fakat ancak bu yüzyıl boyunca, bize bu eski kültürlerin gerçek imajını verecek kadar tamamlanmıştır. 3. ve 4. binyılın kültür merkezleri, toptan olarak, ancak yüzyılımızın başından beri kazılmıştır. Demek' ki eskiden münferit anıtların tek tük bulunduğu yerlerde, iyice karakterlenmiş kültürler, keskince sınırlanmış hâkimiyet çevreleri belirmiştir. Önceleri, zaman-öncesi, ilk zamanlar, karanlık eski çağ gibi vuzuhsuz geniş kavramların yetebildiği yerlerde tarih olaylarının iyice belirlenmiş taşıyıcıları, belirli kavimler, belirli devletler, belirli imparatorluklar meydana çıkmıştır. Demek oluyor ki tarih âlemi, malzemeye dayanılarak uzuvlandırılmıştır.

Halbuki meselâ eski Doğu âlemi, bir Herder'de (zihni Avrupa'da sıkışıp kalmamış olan Herder'de bile!) ne kadar az uzuvlanmıştır! Herder'in çoğu zaman "Asya" dediği Doğu, vakıa onun için de her türlü tarihin ana-kucağıdır. Bütün kavimler, diller, kültürler buradan neşet etmiş, fakat aralarında keskin farklar olmadan burada bulunuyorlarmış. O der ki, Asya, insanlığın beşiği, bir zaman-öncesi rüyasıdır. Fakat Babil, Asur, Mısır ve Anadolu arşivlerinin keşif ve deşifre edildiği, eski Doğu'nun ve Girid'in büyük şehirlerinin kazılmış olarak önümüze serildiği bugün, bu rüya, tarihin bir zaman parçası olmuştur. Eski Doğu ile Akdeniz'in 1200 yılından önceki tarihî âleminde, keza Hintle Çin'inde, belirli adlı kavimler, birbiri ardısına gelen devletler, her biri birer özellik taşıyan kültürler görülmektedir. Eski Doğu'nun birliği yerine bir çokluk geçmiştir ve böylece düşünceyi plüralizm'e yöneltme, tarih âleminin dallanması, hiç de eski bin-yıllara münhasır kalmamış, aksine bütün tarihe yayılmış ve ancak bu yoldan tarihî düşünüşümüzün temellerini sarsmaya başlamıştır. Ayrıca önemli olan bir nokta da şudur ki, çok eski zamanlara ait kazı ile elde edilmiş ve deşifre edilmiş malzemedan, o zamanlarda da yalnız genç, çekirdek halinde, yeni uyanan kültürlerin bahis konusu olmadığı intibasını kazanıyoruz. Buralarda, gelişmiş ulaştırma hayatına sahip büyük şehirleri, iyice teşkilâtlanmış idare mekanizmalı devletleri, diplomatik münasebetlere dair tekniği incelmış devlet sistemlerini —yani kültürün yüksek ve zamanda ilerilemiş şekillerini— gördük. Böylece, insanlığın ilkin bir çocukluk, sonra gençlik, sonra olgunluk çağı yaşamış olduğunu, şimdi belki ihtiyarlık çağını yaşadığını iddia eden eski tarih imajında ısrar etmek artık mümkün değildir. **Bunun** yerine, kısmen arka arkaya, kısmen de yan-

yana başgöstermiş ve her biri kendi yolunu tamamlamış olan bir hamleler çokluğu, bağımsız kültürler çokluğu görülmektedir. İçinde her bir saatin belirli bir yeri bulunan büyük gün akışı yerine, bir şurasında bir burasında tarihin baş gösterdiği, tarihin sona erdiği uçsuz bucaksız bir mekân geçmiştir. Tıpkı Kozmos (evren)ta yıldızlara ait oluşların devrelerinin meselâ parlayan yıldız, parlak güneş ve soğumuş kitle olarak her an yanyana gerçekleşmesi gibi!

Plüralizm'in tarih imajımıza nasıl nüfuz ettiğim ve ona nasıl temellerine kadar şekil değiştirttiğini bir tek misalle canlandırmak istiyorum: Eski klâsik tarih imajında Çin ile Weda'ların Hind'i, geniş eski Doğu kavramına —yani Cihan tarihinin başlangıcına, insanlığın çocukluk çağına— giriyordu. Bugün biliyoruz ki, bu iki yüksek kültür, ancak ikinci bin-yılın sonlarına doğru (yani Sümer, ve Mısır yüksek kültürlerinden iki bin yıl sonra) başlamış ve yüksek devreleri ile Milâttan önce bütün birinci bin-yılı kaplamıştır. Demek ki bunlar Yunan ve Roma ilkçağları ile tamamen paraleldirler; başka deyimle, Evrasya kıtasının başka başka üç noktasında, aynı zamanda başka başka zihnî muhtevalı, birbirinden bağımsız üç yüksek kültür —kozmooloji dili ile üç "Nova"— gelişmiş ve hepsi birbirine paralel olmak üzere, her biri kendi yolunda yürümüştür.

Şimdi, bir tek Cihan tarihi imajından ne kaldı? Cihan tarihini grafikte tasvir etmek istersek, onu artık bir çizgi ile değil, birçok çizgilerden meydana gelmiş pek karışık bir ağ ile gösterebiliriz. Bu çizgiler bazan kafesleniyor, yahut birbirine temas ediyor, yahut da birbirini kesiyor; fakat bazan da bütün bunlar olmayıp çizgiler yanyana gidiyor. Diyebiliriz ki Cihan tarihinde oluş, çok ray üzerinde ilerlemektedir!

Denebilir ki, modern tarih düşüncüsü, bu plüralizm'i, Cihan tarihinin birliği düşüncesini fedaya hazır olacak kadar ciddiye almıştır. Oswald Spengler ile Arnold Toynbee, pluralist tarih imajının en kesin temsilcilerindedir. Spengler bize, gayet sert bir eda ile: "Cihan tarihinde birlik, bir yapıntıdır" diyor. Ona göre Cihan tarihi, şimdiye kadar gelip geçmiş sekiz yüksek kültürün biyografyasına ayrılıyor. Gerçekten de *ayrılıyor*. —Birlik diye bir şey kalmamıştır. Tarih âleminde kendine has birer karaktere sahip ve iç gelişmelerini gerçekleştirmiş birçok kapalı kültürlerin belirlediği, olaylar üzerine olan bilgimizin bugünkü durumuna göre itiraz kabul etmez bir hakikattir. Bu anlamda plüralizm'in modern tarih araştırmasının sağlam bir sonucu olarak kabul edilmesi, bunun için de plüralizm'in —gerek Spengler, gerek Toynbee teorilerinin birçok teferruatta itiraz uyandırmalarına rağmen— Cihan tarihinin yeni imajına sokulması gerekir.

Fakat bugün, olaylarda aynı ölçüde sağlam bir destek bulmak, önemli bir tamamlamada bulunmak gerekir. Tarih âleminde teker teker kültürleri, hattâ belirli kültür çevrelerini aşan ve bunlar arasında evrensel münasebetlere sebebiyet veren bir takım *büyük olaylar*, pek büyük satırlara

—meselâ kıtalara— ve büyük zaman parçalarına —meselâ yüzyıllara yahut bütün bir bin-yıla— yayılan açılmalar ve toplanmalar vardır. Başka deyimle, öyle tipik Cihan tarihi durumları vardır ki, bunlarda türlü kuvvet merkezleri ve kuvvet alanları, her zaman olduğu gibi, birer çokluk olarak görünürler, fakat bunlar o bütünün içinde birbirlerine karşı açıktılar, öyle ki, kısmî mekânlarda meydana gelen tarih hareketleri soyutlanmış (tecrit edilmiş) olarak düşünülemez, fakat durumun bütününe nazaran kavranabilirler.

Devletlerin ve kültürlerin sınırlarını atlayan yahut bu sınırlara nüfuz eden bir Cihan dini, bu anlamda etkili olabilir. Gerçekten de Mahayana Budhizm'i, Hint'ten, Orta-Asya ile Doğu-Asya'nın en önemli kısımlarına yayılmakla, bu tarzda etken olmuştur. İslâm'ın bir yandan Hindistan'a, öte yandan Afrika alanına, sonra Güney-Avrupa'ya yayıldığı düşünülürse, İslâm dini için de bu düşüncenin yerindeliği anlaşılır. Cihan tarihinin birçok çizgileri burada âdeta bir düğüm halinde birleşmiştir.

Büyük alanları hâkim olarak kaplayan siyasi enerjiler de, bu açıcı ve düğümleyici etkide bulunabilirler ve sık sık bu olmuştur. Meselâ Moğollar, Cingiz Han'la oğulları zamanında, yani XII. ve XIV. yüzyıllarda, Çin, Türkistan, İan gibi büyük devletleri, Bağdat halifeliğini hâkimiyetleri altına aldıkları ve Doğu-Avrupa'ya girdikleri vakit, bu kültür alanları birbirlerine açıldılar. Çift kıtanın bütün genişliğince uzanan ve hemen hemen bin yıl âtıl kalmış olan ticaret yolları, bu sayede yeniden açıldı. Oldukça kısa bir zaman, tam yüz yıl, Peking'den Kief'e kadar uzanan birlikli bir kuvvet alanı meydana geldi. Sadece fetih, mutad olarak büyük mekân parçalarının bu gibi evrensel bağlanmalarını, kuvvet sayesinde zorla sağlar, fakat derinliğine temellendiremez. Onun için de devamlı olarak pekinleştiremez. Bununla beraber, siyasi fethin arkasından, zihin hareketleri, açılmış olan büyük mekânda yayılırlarsa, siyasi enerjilerin sebebiyet verdiği Cihan tarihi durumları derinlik ve devamlılık kazanırlar. Bu, meselâ Hellenizm çağında olmuştur. Büyük İskender'in seferleriyle Doğu, Hellenizm'e açılmıştır; Hellenizm'in Orta-Asya'ya ne kadar derin şekilde etkide bulunmuş olduğunu, yeni araştırmalar gittikçe daha seçik olarak göstermiştir.

Modern tarih imajının Plüralizm'ine yapılacak zaruri tamamlama işte budur. Tarih gerçeği ancak, Cihan tarihi münasebetlerinin sık sık baş gösteren bu yoğunlaşmalarla (tekasüflerle) da beraber düşünülünce tam olarak düşünülebilir. Öyle yüzyıllar vardır ki, bunlarda âdeta. Cihan tarihi havası eser. Milâttan önceki devrin XVII. yüzyılı, bütün Ön-Asya, Mısır, Akdeniz mekânı için böyle bir yüzyıldır, ve ona, beş büyük etken: Girit'lilerin geniş deniz hâkimiyeti, Mısır'ın dünya siyaseti, Hitit devletinin büyük çağı, Babil dünya kültürünün etkisi, Mykenai âleminde Ege'den geçerek yayılan hareketler, hâkimdir. Yahut, Milâdî XIII. yüzyıl, Moğol seferleri, bunlara ilâve olarak, Bizans İmparatorluğunda başlayan buhran,

İtalyan deniz şehirlerinin dünya siyasetine dair plânları, Osmanlıların görünmesi ve Avrupa'da II. Friedrich ve Papa III. Innozenz çapındaki kişilikler gibi yeni zamanı haber veren ilk işaretleriyle, bütün Asya, bütün İslâm âlemi ve bütün Avrupa için böyle bir devirdir.

Demek ki, ilerilere nüfuz eden bu hareketler, bu bağlanma ve düğüm- lenmeler, Cihan tarihinin yeni imaji içinde, esaslı unsurlar olarak beraberce düşünölmelidirler. Bir benzetmeye müsaade buyurulursa diyeceğim ki, Cihan tarihi, zengin motifli bir halıya benzer; bunda türlü türlü kapalı motifler vardır; hattâ bu motifler, hep aynı olmayıp (iyi bir halıda olduğu gibi) değişen şekillerle tekerrür ederler. Ayrıca da, halının resimleri arasında bütün yüzeyi (sathı) ilgilendiren şekiller de vardır. Bu gibi geniş ve kavrayıcı münasebetlerin nerede ve ne ölçüde meydana geldiği, ancak olaylar sayesinde tespit edilebilir. İşte bu anlamdadır ki, Cihan tarihinin birliği meselesi, ampirik bir problem olmuştur. Artık bundan böyle: Akıl insanın özüdür, onun için, aklın ilerlemek yoluyla gerçekleşmesi, Cihan tarihinin bütün mânasını teşkil eder, diyemeyiz. Artık: İnsanlık, *bir tek* varlıktır; o halde bu varlık, zaruri olarak, çocukluktan çıkıp gençlikten geçerek olgun bir yaşa doğru gelişecektir, de diyemeyiz. Ancak, eleştirimli (tahlili) olarak şöyle bir işaretle bulunabiliriz : Çok uzuvlu dokunun içinde şurada burada çizgiler görünür olmuştur. Burada bir mihrak alanı teşekkül etmiştir ki, bu alandan, aslında birbirinden ayrı bulunan, pek uzak parçamekânlarla hareketler yayılmaktadır (Evrasya kıtasının büyük kavim göçlerinin neşet ettiği iç kara kitlesi, bir kaç bin yıl boyunca böyle bir mihrak alanı olmuştur). Yahut da şöyle diyebiliriz: Burada bir din, siyaset, kültür hamlesi, münferit kültürler çokluğu arasında birlik yaratıcı bir etkide bulunmuştur.

XIX. yüzyıldan önceki yüzyıllarda gerçekleşmiş olan Cihan tarihi durumlarından hiçbiri, bütün dünya sathını kaplıyacak kadar evrensel olmamıştır. 1800'e doğru Avrupa'da başlayan endüstri devrimi ile ilk defa bu evrensel karaktere sahip bir Cihan tarihi durumu teşekkül etmeye başlamış gibi görünüyor. Burada, ilkin endüstrileşmenin başladığı memleketlerde yeni bir hayat durumunu temellendirmiş olan, fakat sonra, XX. yüzyılda, gittikçe daha büyük dünya parçaları üzerine yayılmış ve görünüşe göre, gelecek insan neslinde, dünyanın her yanına nüfuz edecek olan teknik araçlar bulunmuş, betonarme'den asfalt'tan, kitlelik sosyal teşkilâtta sistemler kurulmuştur.

Üzerinde yaşamakta olduğumuz gezegenin manzarası, endüstri hayatı sistemine geçişten dolayı şimdiye kadar tarihte görülmemiş ölçüde değişmiş (önümüzdeki nesilde daha da değişecektir). Herhalde, aynı büyüklük basamağından bir Cihan tarihi dönüm noktasına raslamak için, insanlık tarihinde çok gerilere gitmek gerekir. Belki, ilk Neolitik çağda, insanın göçebelikten yerleşmiş hayata geçmesine kadar geriye gitmek gerekecektir. Bu, şimdikine benzer büyüklük basamağında bir değişme olmuş olacak; o zaman değişmenin sembolü, sabit ev ile onunla ilgili herşey, yani: mülkiyet, kurumların yerleşmiş hale geçmesi, insan eserlerinin belirli bir ülkede kökleşmesi idi. Şimdiki çağda değişmenin sembolü, makinedir.

—makine ve onunla ilgili herşey!— Fakat pek çok şey makine ile ilgilidir. Nietzsche'nin bir kere demiş olduğu gibi, makine öyle bir öncüdür ki, ondan bütün sonuçları çıkarmak için büyük kahramanlık lâzımdır.

Dünyanın büyücek parçalarını bağliyerek birlik haline sokmuş ve bu parçaları birbirine açmış olan Cihan tarihi kuvvetleri, insanlığın bugüne kadarki tarihinde de vardır. Fakat içinde bulunduğumuz devrin özelliği şundadır ki, ilk defa olarak bütün dünya bir tek kuvvet alanı, bir tek tansiyon (tevevvür) alam olarak toplanmış, yahut toplanmak yolundadır. XIX. yüzyılın birçok pozitivist'leri, bundan, dünya ulaştırması, dünya ticareti sayesinde, bağli, birlikli bir insanlığın meydana gelmesi gerektiğine hem de bunun tabiat kanunu zaruriliği ile olması gerektiğine inanmışlardır. Fakat Cihan tarihinin yapısı böyle değildir. O, bu kadar basit bir rasyonelleşmeye gelemmez. Bugünkü dünyada, yerleşmiş devletlerin ve kültürlerin plüralizm'i aşılmış, fakat sönmüş değildir. Bu plüralizm, evrensel hamleleri ve uyarmaları yakalayıp onları türlü şekilde içten işlemeye daima hazırdır. Meselâ Hint, Çin alanlarının, endüstri sistemlerinin muazzam kuvvet araçları ile neler yapacaklarını bilmiyoruz (Rus alanının bunları ne hale soktuğunu şimdiden bir dereceye kadar kavrayabiliyoruz). Fakat bu kadar uzaklara gitmemize ne hacet! Dünyanın, yeni hayat şekillerine ayak uydurmak işini kesin olarak başarmış olan alanlarında dahi gayet açık olarak görülüyor ki, bunların her biri, ortaya atılmış olan sorulara, kendindeki tarihî değer hazinelerine dayanarak cevap vermekte, kendine has çözüm tarzını arayıp bulmaktadır.

Tarihte oluşun esas veçhesi her zaman şundan ibarettir: Durumlar âdetâ önceden ortaya atılmaktadır; insanlar onları kavramak, onlara hâkim olmak zorunda, onlarla boy ölçüşmek zorundadırlar; fakat insanlar, o zamana kadarki tarihleri içinde ne oldularsa, şimdi ne iseler, bunu savaşa sokmakladır ki bu durumlarla boy ölçüşebilirler. İnsan, daima, beraberinde getirdiği ve üzerine aldığı mirasla, tarihin ortaya attığı durumların içinde insana yakışır bir hayat sağlamak imkânını bulur. Endüstri sisteminin bu bakımdan yüklediği ödev fevkalâde büyüktür ve şekilsiz bir kitle hayatı seviyesine düşmemiz tehlikesi, çok yakın bir tehlikedir. Bu hayat sistemini yoğurup insana yakışır bir varlık haline sokmak için çok derin insanlık hazinelerini kullanmak lâzım gelecektir.

Endüstri çağı, dünyanın maddeden gelen hazinelerine: kömür madenlerine, petrole, toprakların ürün verme yetisine ve nihayet, uranium'a, şimdiye kadar görülmemiş ölçüde el uzatmıştır. Yeni hayat sistemi ile insan olarak boy ölçüşmek için insanlıkta var olan ruh ve zihin hazinelerine aynı şekilde başvurmak zaruri olacaktır. Birincisi, dünyanın jeolojik yapısına, ikincisi ise, tarih yapısına başvurmaktadır. Yaşamakta olduğumuz çağın şimdi yüklediği ödevi kendine göre başarmak için insanî öz olarak neyi ortaya koyacağı, her kavimden, her kültürden, aktüel olarak sorulmaktadır. Bu anlamda, tarih âleminin plüralizm'i dediğim şey, bugün bütün insanlığın karşı karşıya bulunduğu durumun içinde yaşamaktadır.

Türkçeye çeviren
NUSRET HIZIR